

DE OPEN GEEST VAN DE MIDDELEEUWSE MYSTIEKE LITERATUUR

Rob FAESEN

1. EEN TERMINOLOGISCHE VERDUIDELIJKING: WAT VERSTAAN WE ONDER “MYSTIEK”?

‘De aanwezigheid van God overviel me toen plots. Het was me volledig onmogelijk om eraan te twifelen dat Hij in mij was en ik helemaal ondergedompeld in Hem was. Het was geen visioen, het was wat ik denk dat men “mystiek” noemt’ (Teresa van Avila, *Libro de la vida*, X, 1, *Obras*, I, p. 646-647).

2. EEN LANGE LITERAIRE TRADITIE

3. CONTEMPLATIEVE CULTUUR EN DE INNERLIJKE RELIGIEUZE ERVARING

‘De vensters van de tempel zijn de heilige leraren en alle heiligen in de Kerk, aan wie — door een geestesverrukking in God — het toegestaan is om de geheimen te zien van de hemelse verborgenheden, op een meer bijzondere manier dan dat bij anderen het geval is. Wanneer zij dan datgene wat zij in het verborgene zien, aan de gelovigen bekendmaken, dan lijken ze als het ware zijvensters door het zonnelicht dat ze ontvangen hebben, dat wil zeggen: ze schijnen innerlijk weidser geworden te zijn, aangezien het zonder twijfel noodzakelijk is wanneer iemand — al was het maar even — de glans van de hemelse contemplatie ontvangen heeft, dat hij nadien de ontvankelijkheid van zijn hart verruimt door het te beteugelen en het voor te bereiden, met gepaste oefeningen, op het ontvangen van nog grotere dingen’ (Beda Venerabilis, *Over de tempel van Salomo*, VII, *Patrologia Latina* 91: 750-751).

4. DE ‘OPEN GEEST’

‘De eerste en hoogste eenheid is in God, want alle schepselen hangen in deze eenheid met hun zijn, leven en instandhouding. Zouden ze op dit punt van God scheiden, dan vielen ze in het niets en hielden op te bestaan. Deze eenheid is in ons, op het niveau van ons zijn, van nature, of we nu goed zijn of slecht, en het maakt ons zonder ons toedoen noch heilig noch gelukkig. Deze eenheid bezitten we in onszelf en toch ook boven onszelf, als een begin en instandhouding van ons zijn en van ons leven. Een andere vereniging of eenheid is ook in ons van nature, namelijk de eenheid van de “hoogste vermogens” [= *memoria*, verstand en wil], waarin ze hun natuurlijke oorsprong vinden wat hun activiteiten betreft: in de eenheid van de geest (...). Dit is dezelfde eenheid die in God hangt, maar hier beschouwt men ze vanuit het oogpunt van de activiteit en daar van het zijn. Nochtans is de geest in elke eenheid geheel, volgens de totaliteit van zijn substantie. Deze eenheid bezitten we in ons, boven zintuiglijke perceptie, en bewustzijn, verstand en wil vloeien eruit voort, en alle vermogens van geestelijke activiteiten’ (Jan van Ruusbroec, *Die geestelike brulocht*, *Opera omnia* 3, p. 287-389).

‘Dit is een inwendig beroeren of aanraken van het meest intieme van onze geest door Christus in zijn goddelijke stralende schoonheid. Het tweede aspect van Christus’ komst waarover wij gesproken hebben, hebben we vergeleken met een bron met drie rivieren. Deze echter willen wij vergelijken met de ader die de bron voedt; want geen

rivier kan zonder bron en geen bron zonder levende ader. Zo ook vloeit Gods genade met stromen in de hogere krachten, en drijft en ontsteekt de mens tot alle deugden. Maar in de eenheid van onze geest gedraagt zij zich als een bron, en in diezelfde eenheid, waarin zij ontspringt, welt zij, als een levende, opborrelende ader, uit de levende grond van Gods rijkdom, waar het nooit aan trouw en genade kan ontbreken. En dit is het aanraken dat ik bedoel. Dit aanraken ondergaat het schepsel lijdzaam; want hier verenigen zich de hogere vermogens in de eenheid van de geest, boven alle werking in menigvuldigheid van deugden. En hier werkt niemand dan God alleen, en wel uit een vrij initiatief van zijn goedheid, die oorzaak is van al onze deugden en van onze zaligheid. In de eenheid van de geest, waarin deze ader opwelt, bevindt men zich boven werkzaamheid en boven de rede, maar niet zonder de rede; want de verlichte rede, en in het bijzonder de minnende kracht, voelt dit aanraken, ook al kan de rede niet begrijpen of verstaan op welke manier het geschiedt of hoe of wat het is' (id., *Opera omnia* 3, p. 453-455).

5. DE RELATIONELE VISIE OP DE 'GEEST', EN HET CONTRAST

'Ik zal nu mijn ogen sluiten, mijn oren toestoppen, ik zal mijn zintuigen verzamelen, ik zal alle beelden van lichamelijke dingen uit mijn denken schrappen (...) en zo zal ik tot mezelf spreken, mijn innerlijk bezien en trachten mezelf beter te verstaan. *Ik besta*: een denkend iets, iets dat twijfelt, dat bevestigt en ontkent, iets dat weinig weet en veel niet weet, iets dat willens nillens zich voorstellingen maakt en voelt (...)'

(René Descartes, *Meditationes de prima philosophia*, III, par. 1).

6. DE 'OPEN GEEST' WORDT ERVAREN

'Op een dag vierde Beatrijs met de overige zusters in het koor de eucharistie. Ze had met grote innerlijke toeleeg haar hart verheven en verwijlde in haar bezinning helemaal bij de beschouwing van de hemelse werkelijkheid. Plotseling ging haar hart als in een oogwenk open, in een beweging als van iets dat zich opent; waarna het bliksemsnel opnieuw gesloten werd en in zijn normale toestand terugkeerde. Ze begreep dit vreemde gebeuren niet' (*Vita Beatricis*, 165-166).

7. EEN LES VOOR DE XXIE EEUW?

TER OVERWEGING (EXAMEN):

- Welke consequenties kan een dergelijke visie op de 'geest' hebben voor het intellectuele leven?
- De manier waarop in de middeleeuwse mystieke literatuur de menselijke persoon wordt begrepen, heeft ook gevolgen voor de manier waarop men de gemeenschap verstaat. Welke zouden deze consequenties kunnen zijn?
- Net zoals de meeste christelijke mystici benadrukt Jan van Ruusbroec dat de diepste vereniging van de mens met God nooit een "versmelting" betekent (d.w.z. dat de mens niet opgaat in God, niet verdwijnt in God). Kan je dit afleiden uit de aangehaalde passages?